

Adapazarı ve Çevresinde Nüfus Gelişmeleri

Doç. Dr. Orhan GÖÇER *)

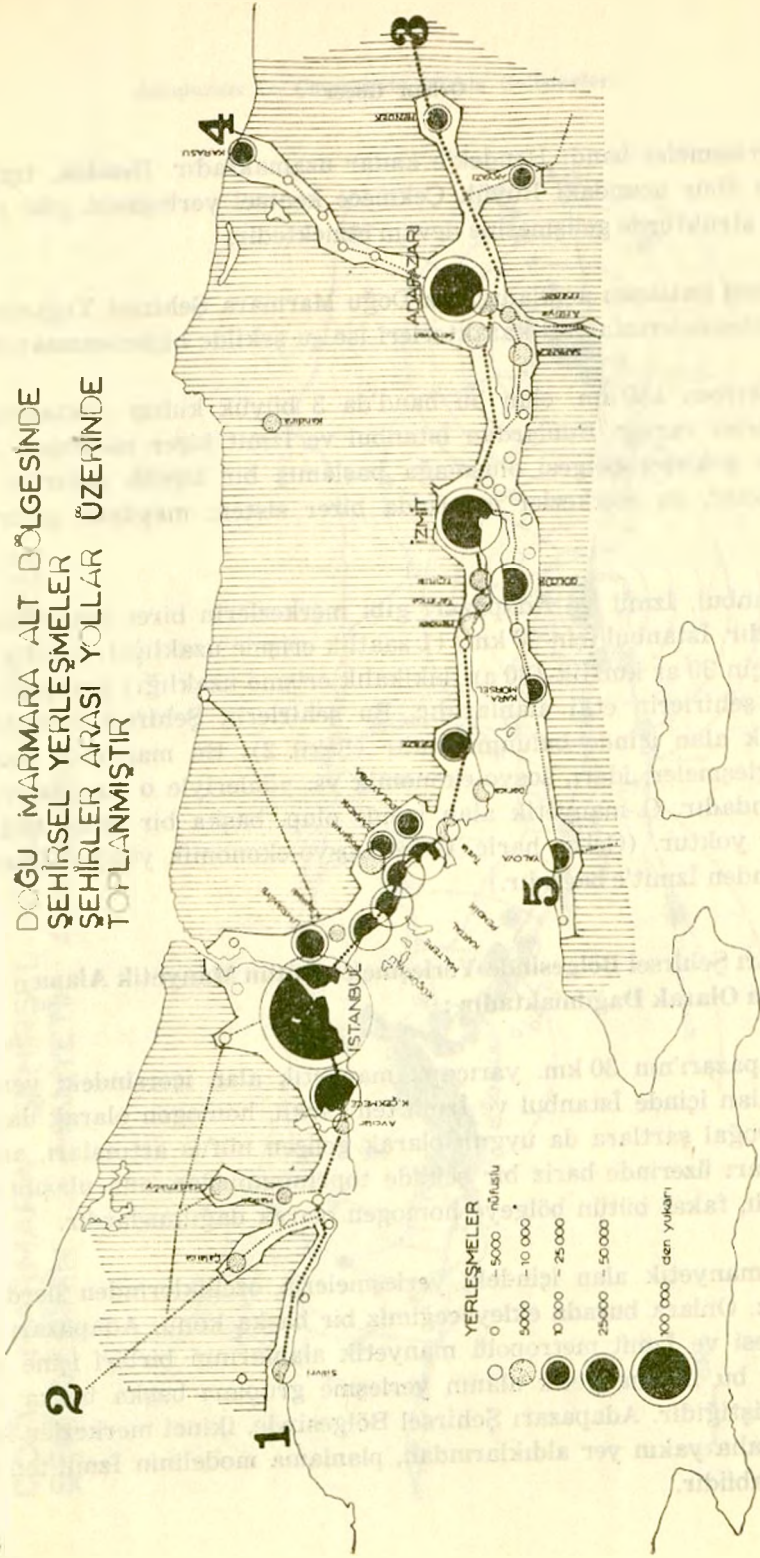
Doğu Marmara Şehirsel Yoğunluk Bölgesinde, Yerleşmelerin dağılışı ve gruplaşması üzerine yaptığımız araştırmalardan çıkardığımız sonuçlar şöyle özetlenebilir (Şekii 1) :

- 1) Bölgenin beyni İstanbul'dur. İstanbul kendi içinde çok kutuplu bir merkezdir. Buna rağmen çevresine etkisi bir selül şehir karakterindedir.
- 2) Büyük Çekmece-İstanbul ve İstanbul-İzmit arası, genellikle band halinde gelişmektedir. Bu band, endüstrileşmenin tabii bir eğilimi ve Marmara Bölge Planı'nın bu eğilime tâbi olarak esas verisidir.
- 3) İzmit, İstanbul'dan sonra band üzerinde ikinci büyük merkezdir. Bu merkez, doğal veriler sonucu selül oluşmamış, gelişmekte olan endüstrinin çektiği nüfus, körfez boyunca lineer bir yerleşme karakterine sahip olmaya başlamıştır. Kanımızca bu gelişim İzmit'in bu bölge şehirleri içinde, endüstriyel karakterinin şehir dokusuna etkisi olarak da tanımlandırılabilir.
- 4) Band, İzmit'ten sonra Adapazarı'na kadar yine aynı karakterde devam edecek eğilimlere sahiptir. İzmit - Sapanca arasında yerleşen endüstri kuruluşları, bu bölge karakterini İstanbul - İzmit arasındaki karaktere dönüştürecektir.
- 5) Adapazarı, bu bandın ucunda üçüncü büyük merkezdir. Hem endüstri ve hem de servis sektörü tesisleriyle selül strüktür karakterini göstermektedir.

*) I.T.Ü. Mimarlık Fakültesi
Şehirsel Bölgeler ve Ulaşım Kürsüsü
TEKNİK ÜNİVERSİTE - İSTANBUL

Şekil. 1

DOĞU MARMARA ALT DÖLGESİNDE
ŞEHİSEL YERLEŞMELER
ŞEHİRLER ARASI YOLLAR ÜZERİNDE
TOPLANMIŞTIR

Adapazarı Şehirsal Bölgesinin İncelenmesi :

Doğu Marmara Şehirsal Yoğunluk Bölgesinde, İstanbul ve İzmit'ten sonra üçüncü büyük şehrimizdir. İzmit büyüklüğüne yakın büyüklüktedir. 1975 de nüfusu 114.130 dur. Ancak 1967 depreminden sonra nüfus artışı eski hızını kaybetmiştir. Kentin 30 km. lik bir manyetik alanı nüfus yığılımlarını detaylı inceleyebilmek için, 5 er km. lik dilimlere ayrılmıştır. Merkez alanı ise 6 km. lik yarı çaplı düşünülmüştür (Şekil 3).

Adapazarı'nın 1985 nüfusu İmar ve İskan Bakanlığınca 250.000 olarak tahmin edilmektedir. Manyetik alanın 1975 nüfusu ise 368.444 dür.

a) $R = 6$ km. yarı çaplı Merkez Bölgesi (Şekil 3) :

Bu bölgenin içinde 130.184 kişi yaşamaktadır. Bunun 114.130 kişilik kısmı Adapazarı kentinindir. Yani buna göre toplam nüfusun % 95,76 sı (124.674) kentsel, % 4,24 ü (5516) kırsaldır. Toplam manyetik alan nüfusun % 35,33 olan bölge nüfusu, 1 adet 100.000 in üzerinde, 1 adet 10.000 den fazla ve 11 adet 10.000 in altında yerleşmede toplanmış bulunmaktadır.

1965 e göre artış 29.372, 1970 e göre ise 15.309 kişidir. Bu artış 1970 - 1975 arası toplam artışın % 50,10 udur.

b) $R = 10-6$ km. lik dilim :

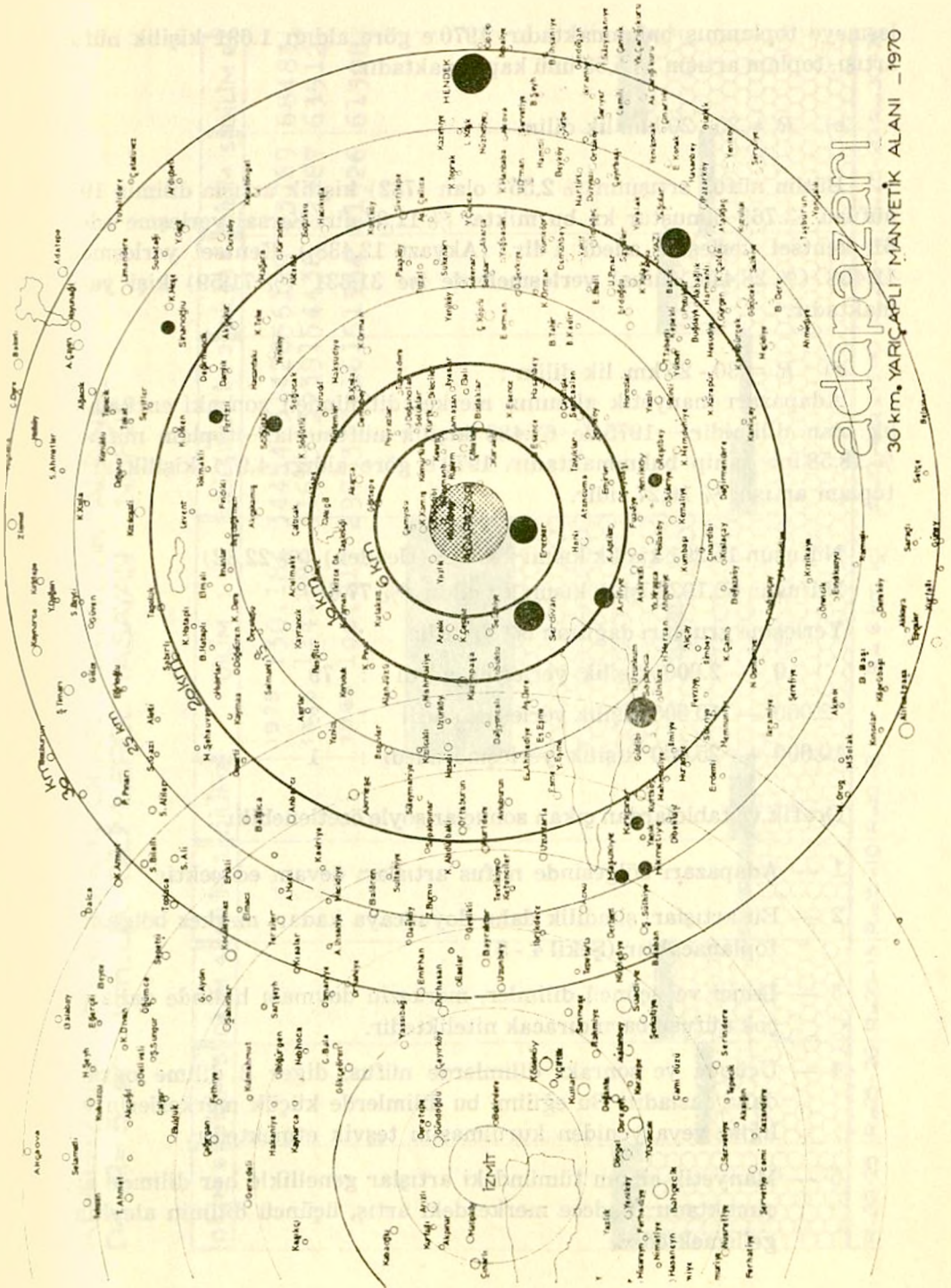
Bu dilim, merkez bölgesinin yanında olmasına rağmen 1975 nüfusu 38.454 tür. 1970 e göre 6.769 kişilik bir artış göstermiştir. Bu artış, tüm artışın % 22,15 idir. Serdivan (12.257) ve Arifiye (7.690) dışında, nüfusunun tamamı kırsal olup, 28 yerleşme noktasında toplanmış bulunmaktadır.

c) $R = 15 - 10$ km. lik dilim :

Tamamı kırsal nüfus olan 31.420 kişilik (nüfusun % 8,52 si) 1975 nüfusu 53 kırsal yerleşmede toplanmıştır. 1970 e göre 1.029 kişilik bir artış almıştır ki, bu toplam artışın % 3,36 sıdır.

d) $R = 20 - 15$ km. lik dilim :

Bu dilim, İstanbul ve İzmit'e göre farklılık göstermektedir. İstanbul ve İzmit'te nüfus yığılması merkezde olup, bu yığılma dış dilimlere doğru azalmaktadır. Burada durum tersinedir. Nüfus bu dilimden itibaren dışa doğru yeniden artmaktadır (Şekil 4-5). Bu dilimdeki nüfusun (56.129) (toplam nüfusun % 15,23 ü) tamamı kırsal olup, 84 kırsal yer-

Şekil 3.

leşmeye toplanmış bulunmaktadır. 1970 e göre aldığı 1.691 kişilik nüfus artışı, toplam artışın % 5,53 ünü kapsamaktadır.

e) $R = 25 - 20$ km. lik dilim :

Bütün nüfus artışının % 2,55 i olan (782) kişilik artışla dilimin 1975 nüfusu 43.769 olmuştur ki, bu miktar % 11,87 dir. Kırsal yerleşme adedi 61, kentsel yerleşme adedi 1 dir. (Akyazı 12.438.) Kentsel yerleşmede 12.438 (% 28,41), kırsal yerleşmelerde ise 31.331 (% 71,59) kişi yaşamaktadır.

f) $R = 30 - 25$ km. lik dilim :

Adapazarı manyetik alanının merkez diliminden sonraki en kalabalık olan dilimidir. 1975 de 68.483 kişilik nüfusuyla, toplam nüfusun % 18,58 ine sahip bulunmaktadır. 1970 e göre aldığı 4.971 kişilik artış, toplam artışın % 16,27 sidir.

Nüfusun 15.291 kişilik kısmı kentsel (Hendek) (% 22,32)

Nüfusun 53.192 kişilik kısmı kırsaldır (% 77,68).

Yerleşme grupları dağılımı ise şöyledir :

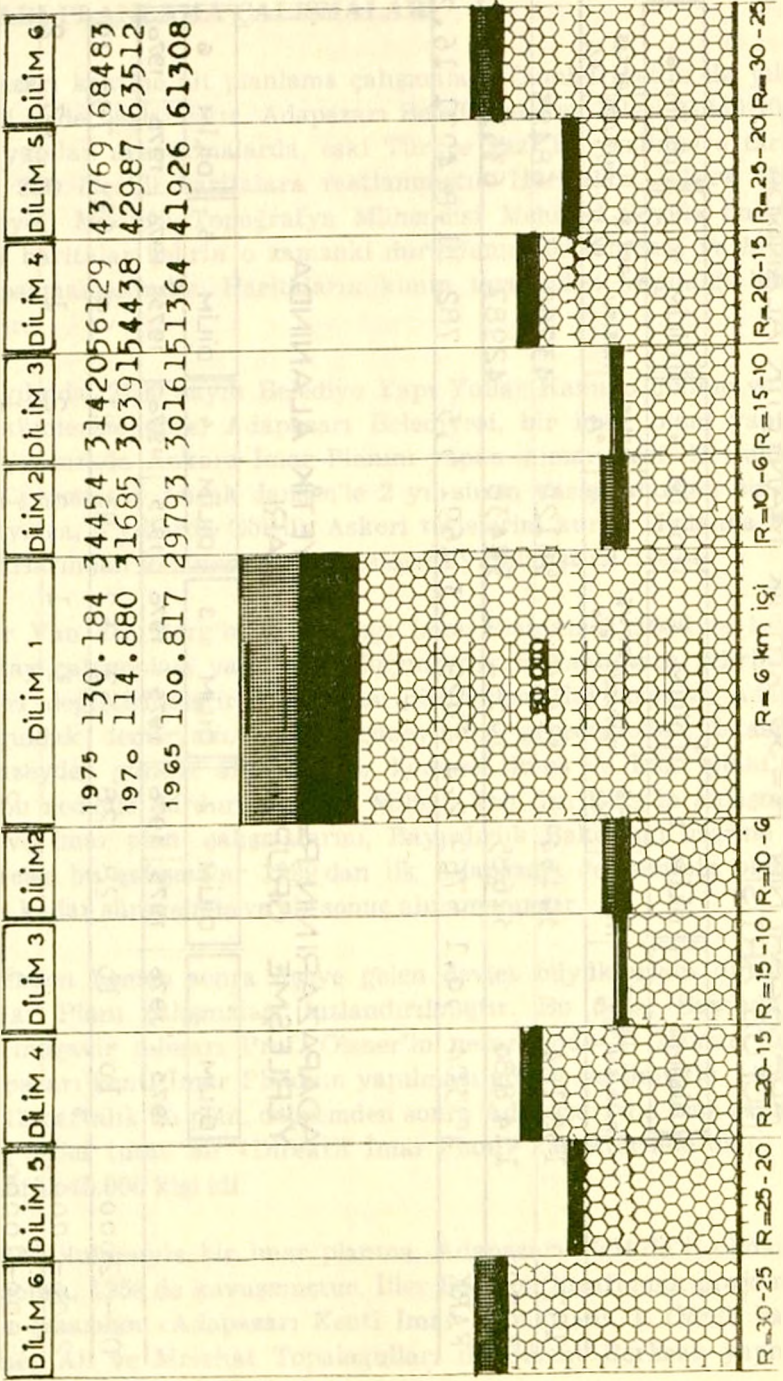
0 — 2.000 kişilik yerleşme adedi	: 79
2.000 — 10.000 kişilik yerleşme adedi	: 3
10.000 — 25.000 kişilik yerleşme adedi	: 1

Grafik ve tablolardan çıkan sonuçlar şöyle özetlenebilir :

- 1 — Adapazarı bölgesinde nüfus artışları devam edecektir.
- 2 — Bu artışlar, şimdilik daha doyuncaya kadar, merkez bölgesinde toplanacaktır (Şekil 4 - 5).
- 3 — İkinci ve üçüncü dilimler, merkezin doyması halinde daha pek çok nüfusu barındıracak niteliktedir.
- 4 — Üçüncü ve sonraki dilimlerde nüfus, diğer 2 dilime nazaran daha fazladır. Bu eğilim, bu dilimlerde küçük merkezlerin varlığını veya yeniden kurulmasını teşvik etmektedir.
- 5 — Manyetik alanın tümündeki artışlar genellikle her dilimde aynı olmaktadır. Sadece merkezdeki artış, üçüncü dilimin aleyhinde gelişmektedir.

Şekil 4.

ADAPAZARI'NIN R=30 KM OLAN MANYETİK ALANIN-
DA R=5 ER KM.LİK DİMLERDE YAŞAYAN NÜFUS

ADAPAZARI PLANLAMA ÇALIŞMALARI

Adapazarı kentine ait planlama çalışmaları, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, 1924 lerde başlamıştır. Adapazarı Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü arşivinde yapılan araştırmalarda, eski Türkçe yazı ile yazılmış o tarihlere ait 1/500 ölçekli haritalara rastlanmıştır. Haritaları, «Türk Milli Harita Heyeti Müdürü Topografya Mühendisi Mehmed Seyid» onaylamıştır. Bu haritalar şehrin o zamanki durumunu göstermekte ve hiçbir teklifi kapsamamaktadır. Haritaların kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir.

1933 yılında, 2290 sayılı Belediye Yapı Yollar Kanunu çıkmış ve bu kanun hükümlerine göre, Adapazarı Belediyesi, bir imar planı yaptırmak üzere, o sırada Ankara İmar Planını yapan mimar Prof. H. Jansen ile temasa geçmiştir. Ancak Jansen'le 2 yıl süren yazışmalardan bir sonuç çıkmayınca, o yıllarda Gölcük Askeri tesislerini kuran Hollanda Firması mimarlarından Van den Berg ile anlaşma yapılmıştır.

Mimar Van den Berg'in hazırladığı İmar Planının 1/1000 ve 1/500 ölçekli detay çalışmaları yapılırken, Bayındırlık Bakanlığınca şehrin istasyon yeri değiştirilmiştir. Yapılması düşünülen Haydarpaşa - Adapazarı - Zonguldak demiryolu, şehrin güneyinden geçeceğinden, istasyon yerinin kuzeyden güneye alınması söz konusu olmuş ve İmar planı çalışmaları bu nedenle durdurulmuştur. Mimar Van den Berg'in anlaşması bozulmuş ve İmar planı çalışmalarını, Bayındırlık Bakanlığı üzerine almıştır. Ancak bu çalışmalar 1939 dan ilk Adapazarı depreminin olduğu 1943 yılına kadar süregelmiş ve bir sonuç alınamamıştır.

Depremden hemen sonra ilçeye gelen devlet büyüklerinin direktifleriyle İmar Planı çalışmaları hızlandırılmıştır. Bu defa, Bayındırlık Bakanlığı müşavir mimarı Prof. Ölsner'in nezaretinde Y. Mimar Ferit Örs'e Adapazarı kenti İmar Planının yapılması görevi verilmiştir. 1/1000 ölçekli ve 12 paftalık bu plan, depremden sonra Adapazarı'nın kısa zamanda imarını hedef tutan bir «Direktif İmar Planı» karakterinde olup, öngördüğü nüfus 45.000 kişi idi.

Bugünkü anlamıyla bir imar planına, Adapazarı 1954 de il olmasından 4 yıl sonra, 1958 de kavuşmuştur. İller Bankası tarafından proje müsabakasına çıkarılan «Adapazarı Kenti İmar Planları»nı, 1. Ödülü kazanan Mehmet Ali ve Melahat Topaloğulları ile Bülent Berksan yapmış-

lardır. 1958 de 65.000 kişi olan nüfusun 200.000 oluncaya kadar kullanacağı bu imar planı, halen yürürlüktedir.

Bütün bu planlar, Adapazarı kenti için düşünülmüştür. Yakın çevre için bir karar, ancak 1966 da mümkün olmuştur. Bu tarihte İmar ve İskan Bakanlığı Marmara Bölge Planlama Fen Kurulu Müdürlüğüne hazırlanan çevre düzeni planında, Serdivan ve Erenler yerleşmeleri Adapazarı kenti ile birleştirilmiştir.

Adapazarı planlamasının bundan sonraki çalışmaları, herhalde «Doğu Marmara Bölge Planı» verileri içinde, Adapazarı Nazım Planı bünyesinde olmalı, yıllardır bölgeden ayrı düşünülen kent planlaması, Bölge Planının, bütün bölge için getirdiği kararlar ahengi içinde yapılmalıdır.